

פרק שלישי

תם⁹¹, שבחלקן אינן ב'ספר הישר' וגם המשותפות שונות הן בסגנון, ועל יסוד השוואה מתברר לנו כי אף בתשובות חלו ידיים זרות⁹². תשובות שנשלחו למקומות מרוחקים לא נשמרו בחיבורים שנתחברו באשכנז ובצרפת ונתגלו דווקא בקבצים הכוללים את חיבוריהם של חכמי ספרד ופרובאנס. לאחרונה זכינו לפרסומן של שש תשובות, שלא היו ידועות לפני זה ושהיו בפני בעל העיטור והראב"ד⁹³. גם לא מעטות הן התשובות הנזכרות על-ידי הראשונים ואינן ב'ספר הישר'. ר' יואל מיללר רשם תשובות אלו⁹⁴, ועליהן יש להוסיף תשובות שנתפרסמו בינתיים ב'ספר הראב"ה'⁹⁵, וכן תשובות שנשמרו בכתב-יד של חיבורי הראשונים, כגון 'ספר יחסי תנאים ואמוראים לר' יהודה בן קלונימוס': 'תשובת ר"ת זל"ע, קטן מהכיל אשר עם לבבי, מדוע לא העמדתם את הדבר על בוריו מאתים זקוקים רצו ליתן בייבום ולא רציתי לעבור על דברי חכמי...'⁹⁶. וגם מן הספרים הנדפסים לא מיצה מיללר את כל החומר⁹⁷. לא רק תשובותיו של רבנו תם הוצאו מקבציהם וצורפו ל'ספר הישר', אלא גם פסקיו והלכותיו. בסימן ס"ו אנו קוראים: 'פסק ר"ת בהלכותיו יתד תקועה לא תמוט'.

91 תשובות חכמי צרפת ולותר, ויען תרמ"א, ר' בהקדמה עמ' א, והמניין אינו מכוון, ולא על כולן חתום שמו של ר"ת.

92 ראה כרם חמד ח"ו, ס"ה עמ' 38 בהערות שד"ל.

93* הוצאו לאור על-ידי הרב יוסף קאפח, קובץ על יד ז' (י"ו), תשכ"ח, עמ' 84 ואילך, מתוך כתב-יד ספרדי שהתגלגל לתימן, ור' שם עמ' 84, הע' 1, עמ' 87, הע' 1. עמ' 96, הע' 1. וייתכן שתשובות אלו כבר היו כתובות בטופס של ס' הישר שהיה בפני מסדר הקובץ, שכן הועתקו על-ידו דברים שישנם בס' הישר שלפנינו, ופעם אחת נאמר בו במפורש 'מספר הישר' והעניין אינו בס' הישר שלנו (עמ' 98 ס' ט"ו).

93 הקדמה לתשובות חכמי צרפת ולותר, עמ' א-XX.

94 עי' אפסוביצר, מבוא לראב"ה, עמ' 302, שהביא את התשובות מחלקי הראב"ה, שעדיין לא נדפסו וגם רשם את התשובות הנמצאות בשני חלקי הספר הנדפסים. ויש להוסיף ח"א, עמ' 201, תשובה זו אינה בספר הישר והראב"ה אומר, שם, עמ' 202, שמצא אותה בתוספות. גם התשובה שם עמ' 224 אינה נמצאת במקום אחר ונדפסה לפני כן על פי הראב"ה, כ"י שזח"ה, עי' מיללר במבוא להלכות פסוקות, עמ' 7.

95 כ"י אוקספורד (תצלום בספרית שוקן) ח"ג 160 ע"א. וראה להלן, עמ' 146, הע' 10.

96 עי' לדוגמא תוספות בכורות נ"ה ע"ב ד"ה אין: 'פיר'ת בתשובה המתחלת משרבו מפילי חללים...'. בהגהות הר"ף לסמ"ק סי' רכ"ג, שם מביא תשובת רבנו תם בעניין איסור גלוי בגבינה. ומה שהביא בעמ' xv סי' פ"ג מהמרדכי נמצא בא"ו לע"ז סי' רט"ו כתשובת רבנו תם לר' שמריה והובאה כולה בלשונו של רבנו תם. ותשובת ר"ת לר' שמואל מבארי, שהביא מיללר שם עמ' xlv סי' נ"א מתוך שבלי הלקט סי' ט (כצ"ל), נמצאת בשלימותה בתוספות ר"י שירילאון לברכות, ברכה משולשת ל"ה ע"א, ועי' בתוספות ר' אלחנן לע"ז כ"ד ע"ב ד"ה ר"י, ובאור זרע פסקי ע"ז סי' רט"ו.

רבנו תם

הלכות אלו היו, כפי הנראה, ב'ספר הפסקים של ר"ת' או ב'ספר פסיקתא של רבינו יעקב, המובאים על-ידי ראשונים⁹⁷. פסקי הלכות אלו נקראו כנראה גם 'הלכות גדולות של ר"ת', ואין הכוונה לספר הלכות גדולות של הגאונים, שהיה ברשותו של רבנו תם, שכן במקום אחד נזכרים שניהם זה על-יד זה⁹⁸. ר' ברוך, בעל 'ספר התרומה'⁹⁹ מביא ממה 'שנמצא בפסקי הלכות שנכתבו בהלכות גדולות של רבינו יעקב בר' מאיר'. הכוונה אפוא לפסקיו של רבנו תם שנוספו על ההלכות הגדולות. לפי עדותו של החכם הזה, היו ב'ספר הפסקים' של רבינו תם 'קצת דיני ס"ת'¹⁰⁰. הלכות אלו נמצאות במחזור ויטרי¹⁰¹, בשם 'הלכות ספר תורה' וסגנון ספר תורה מעולה מרבינו יעקב בר' מאיר'. רש"א ווערטהיימער הדפיס הלכות אלה מתוך כתב-יד אחר מבלי שידע שהן נמצאות במחזור ויט-רי¹⁰². מדברי ר' יהודה בר' קלונימוס, בעל 'ספר יחוסי תנאים ואמוראים'¹⁰³ על 'פי' ר"ת בספר הישר בתיקון ס"ת, משמע שהלכות ספר תורה היו חלק מ'ספר הישר' שהיה בידי חכם אשכנזי זה ואינן ב'ספר הישר' שלפנינו. ב'ספר ההלכות' היה כנראה גם 'תיקון סדר הגט ששלח לבני פריש'¹⁰⁴, וממנו באו 'טופס הגט' ו'משפט הגט' שבספר הישר¹⁰⁵, ומה שאמרנו לגבי 'תקון הגט' כוחו יפה גם לעניין תקון חליצה שבספר הישר¹⁰⁶, המובא במחזור ויטרי כ'סדר חליצה כמו שסידר רבינו יעקב בר' מאיר'¹⁰⁷, והוא-הוא 'סדר החליצה'¹⁰⁸.

97 הגהות מיימוניות הל' ס"ת פ"ט הי"ד סי' ז, ספר התרומה סי' ר"ג.

98 תוספות חולין מ"ו ע"ב ד"ה אלא: 'וכן משמע מתוך הלכות טרפות דרבינו גרשום ובה"ג של ר"ת ובקוב' פי'... וכן פסק בה"ג ורב אלפס וכו'. והמובא בשם ה"ג של רבנו תם שם ד"ה אוכמ' נמצא בהלכות גדולות, הוצ' הילדסהיימר עמ' 526, ואין כאן סתירה שעליה דיבר סיני האק בבית תלמוד ח"ד, עמ' 31.

99 סי' י"ג בכ"י הואטיקנה של ספר התרומה: 'וכן מצינו בהלכות גדולות בפסקי הלכות שנכתבו מהן של רבי' יעקב בר' מאיר'...'

100 שם סי' ר"ג. 101 ח"ב, עמ' 651.

102 גנזי ירושלים ח"א, י ע"ב, ועי' במבוא שם עמ' 3, שרשם את הראשונים המביאים את התיקון הזה.

103 ח"ג, עמ' 264. 104 אור זרוע ח"א סי' תשט"ו.

105 סי' פ"א וסי' פ"ב. בדפוס התחלת הסימן משובשת, ובכ"י 'והילך משפט הגט והלכתו כמו שסידרתי ושלחתיו לבני פריש' וכל הסימן הועתק גם במחזור ויטרי עמ' 782, ושם נאמר בראשו: 'והא לך משפט הגט והילכתו כמו שסדרו רבינו יעקב בר' מאיר (וזה לשונו) וכן שיגר לבני פרפינין וזה לשונו'. 'ומשפט הגט' נמצא גם בכ"י של הבדלינה, קטלוג נויבואר, עמ' 818, ועי' גם במרדכי גיטין סי' שס"ח, הגהות מיימוניות הל' גירושין פ"ט הי"ג סי' ב, וטופס גיטין נזכר גם בראב"ה, עי' מבוא, עמ' 271. 106 סי' י"ח.

107 עמ' 786 סי' תקמ"ד, וגם סי' תקמ"ה שם עמ' 787 הוא מדברי רבנו תם, כפי שמראה ההשוואה עם ספר הישר, ועי' גם ספר התרומה סי' קל"ג.

108 אור זרוע ח"א סי' תרע"ב, צ"ה ע"א.